

**SULTAN III. AHMED'İN DAMAT
İBRAHİM PAŞA İÇİN YAZDIĞI İKİ
KIT'A VE BUNLARIN NEDİM'İN
"TAZMÎN-İ KELÂMÜ'L-MÜLÛK
MÜLÛKÜ'L-KELÂM" BAŞLIKLİ
ŞİİRİNDEKİ AKSİ**

TWO QIT'AS WRITTEN BY SULTAN
AHMED III FOR DAMAT İBRAHİM
PASHA AND THEIR REFLECTIONS
IN NEDİM'S POEM TITLED TAZMÎN-
İ KELÂMÜ'L-MÜLÛK MÜLÛKÜ'L-
KELÂM

Abdullatif Emre NAVGASIN

Doktora Öğrencisi

İstanbul Üniversitesi

E-posta: emrenavgasin@gmail.com

Orcid: 0009-0002-2359-4983

Öz

Padişahların kendi maiyetlerindeki kişiler için şiirler yazıp onlara övgüde bulunmasına Türk şiir geleneğinde çok fazla rastlanmaz. Çok az örneği olan bu durum Lale Devri padişahı olan Sultan III. Ahmed ile Sadrazam İbrahim Paşa arasında görülmektedir. Padişahın, vezirine yazdığı iki kıt'ada kullandığı ifadeler Türk şiir geleneği açısından da dikkate şayan bir durum teşkil etmektedir. Padişahın bir veziri için yazdığı şiirlerde onu övmesinin yanı sıra devrin önemli şairlerinden Nedîm de yazdığı bir şiirinde bu durumu ele almıştır. Nedîm, saraya yakın bir şair olmasının, dolayısıyla hem III. Ahmed hem de Damat İbrahim Paşa'yla olan ilişkisinden de hareketle bu ikili hakkında yazdığı bir şiirinde bir yandan padişahın ağzından veziri övmüş diğer yandan da vezirin ağzından padişaha hürmetkâr ifadelerde bulunmuştur. Sadece III. Ahmed'in değil Nedîm'in yazdığı şiirin de Türk şiir geleneğinde çok fazla örneği bulunmadığından çalışmamızda Lale Devri'nin bu önde gelen isimlerinin şiir tavırlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: III. Ahmed, Damat İbrahim Paşa, Nedîm, Lale Devri.

Abstract

In the Turkish poetry tradition, it is quite rare for sultans to compose poems praising individuals within their entourage. One of the few notable examples of this practice can be observed in the relationship between Sultan Ahmed III, the ruler of the Tulip Era, and his Grand Vizier, İbrahim Pasha. The expressions used by the sultan in two couplets dedicated to his vizier constitute a remarkable instance within the Turkish poetic tradition. In addition to the sultan's praise for his vizier in these poems, the prominent poet of the era, Nedîm, also addressed this unique literary occurrence in one of his works. As a poet closely associated with the palace, Nedîm, drawing from his relationship with both Ahmed III and Damat İbrahim Pasha, composed a poem in which he, on the one hand, praised the vizier through the voice of the sultan and, on the other hand, expressed reverence toward the sultan through the voice of the vizier. Given that such instances are exceedingly rare in Turkish poetry, this study aims to examine the poetic approach of these leading figures of the Tulip Era.

Keywords: Ahmed III, Damat İbrahim Pasha, Nedîm, Tulip Era.

GİRİŞ

Edebiyat, Türk devlet geleneğinde sadece sanatkârlar arasında kalmayıp hükümdarların ve çeşitli kademelerdeki yöneticilerin de ilgisini cezbetmiş önemli bir sanat dalı olarak var olagelmıştır. Önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de şiir, devletin en üst kademesince muteber görülmüş, bizzat padişahların da bu geleneğe iştirak ettiklerine ve bazılarının mürettep bir divana sahip olacak kadar şiirle meşgul olduklarına tanık olunmuştur. Divan veya divançe sahibi padişahlar arasında Fatih Sultan Mehmed (Avnî), II. Bayezid (Adlî), Yavuz Sultan Selim (Selîmî), Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî), III. Murad (Muradî), I. Ahmed (Bahtî), II. Osman (Fârisî), III. Selim (İlhâmî) isimlerini anmak mümkündür. Şiirle ilgilenmeyen padişah sayısı ise oldukça azdır.

Makalemizin odağı olan Necîb mahlaslı III. Ahmed de kısa bir zaman önceye kadar divançe sahibi padişahlar arasında sayılmaktaydı. Fakat Gökhan Coşgun'un çalışması (2024) neticesinde III. Ahmed'e atfedilen çoğu şiirin aynı mahlaslı (Necîb) Bursalı Abdülkadir Efendi'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Zikrettiğimiz çalışmada yazar, III. Ahmed'in bir divançeyi dolduracak kadar şiiri bulunmadığını veya varsa da henüz bu şiirlerin elimizde olmadığını belirtmiştir (Coşgun, 2024: 260). Bununla birlikte Enes İlhan tarafından neşredilen Necîb divançesinde (2016) üslup ve muhtevasından hareketle III. Ahmed'in yazdığına dair şüphe uyandırmayan şiirler de mevcuttur. Bu şiirlerin bazılarında III. Ahmed'in daha önce pek tercih edilmeyen bir yola gittiği hemen dikkat çeker. O, veziri ve damadı Nevşehirli İbrahim Paşa'ya övgü dolu şiirler yazarken aynı zamanda Osmanlı edebî geleneğinde ender rastlanan bir uygulamaya da imza atmıştır. Zira hem teamül gereği hem de devlet sınırları içinde kendilerinden daha kudretli kimse bulunmadığından padişah şairlerin vezir, kadı, müderris gibi çeşitli mevkilerde vazifeli memurlara şiirler yazması, bir başka deyişle onlara şiir yoluyla övgüde bulunması pek beklenmez. Diğer şair padişahlar da bu sebeple ya Allah'a, Hz. Muhammed'e veya din büyüklerine hitaben övgü içerikli şiirler yazmışlardır.

Fakat nadir de olsa bazı saltanat sahiplerinin kendi yönetimleri altındaki kişileri öven şiirler yazdıkları bilinmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, sanatçı ve bilim adamlarına gösterdiği iltifatlarıyla meşhur bir hükümdar olan Hüseyin Baykara'nın, meclislerindeki iki büyük şahsiyet Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâyî hakkında kaleme aldığı ve "Şükûrnâme" adıyla bilinen risalesidir. Eserde bu iki şahsiyet için övgü dolu ifadeler sarf eden Baykara, iki ismin de kendi devrinde yetişmiş olmasından ötürü şükretmektedir. Risalenin iki nüshasının karşılaştırmasını neşreden Bilal Yücel, söz konusu risale için bir hükümdarın, maiyetindeki emiri övme

maksadıyla yazdığı ilk ve tek eser olması ihtimalinden bahsetmektedir (Yücel, 1996: 70).

Hüseyin Baykara'nın bu risaledeki bazı ifadeleri bir tezkire yazarının elinden çıkmış metinleri andırır. Nitekim Molla Câmî için şu satırlar yazılıdır: ... *Ve ol cümlelerin 'âlem ü efdalî feżâyıl deryâsının dürr-i pâki ve vilâyet eflâkinin hürşid-i tâbnâki nazm cevâhîrinin şâhib-intizâmı hazret-i şeyhu'l-islâmî Mevlânâ 'Abdu'r-raḥmân-ı Câmî...* (Yücel, 1996: 84) Baykara'nın asıl övgüsü ise hem emîri hem de yakın dostu olan Ali Şîr Nevâyî hakkındadır. Sultana göre Nevâyî, Türk dilinin cansız bedenine Hz. İsa gibi diriltici bir nefes vermiş, onu yeniden canlandırmış ve ona Türk tarzı lafızlarla dokunmuş elbise ve ipekler giydirmiştir: *Türk tilinin ölgen cesediğe Mesîh enfâsı bile rûh kiyürdi. ve ol rûh tapkanlarga Türkî-âyîn elfâz târ ve pûdudın tokulğan hulle ve harîr kiyürdi* (Yücel, 1996: 85). Baykara bu risalede, Molla Câmî ve Ali Şîr Nevâyî'yi övdükten sonra onların övgüye layık büyük şahsiyetler ve şairler olduğuna işaret etmek için şiirlerinden örnek beyitler verir ve kısaca bu şiirlere değinerek risaleyi tamamlar.

Mezkûr tavrın Osmanlı padişahları arasında da nadir örnekleri bulunmaktadır. III. Ahmed'den yaklaşık 80 sene önce doğan ve divan sahibi şair padişahlardan olan, Bahtî mahlaslı I. Ahmed'in şiirlerinin muhtevası geleneğe uygun olsa da bazı şiirlerinde gelenekten ayrıldığı görülür. Bahtî, *Estergon, Yanıkkale, Estoni, Belgrad ve Peşte kaleleriyle Kaniye, Uyvar ve Eğri sancaklarının geri alınması gibi yeni zaferler vasıtasıyla hamasî şiirler* (Kayaalp, 2019: 7) de yazmış bir şair padişaktır. Bazı şiirlerinde şairliğinin ve padişahlığının iç içe geçtiği görülür. Zira Şeyhülislâm Yahyâ'nın Rumeli Kazaskeri olması yönündeki arzusunun ferman mahiyetindeki bir şiirle dile getirerek şu tarihi düşürmüştür:

Şehinşâh-ı cihânın nutk-ı gevher-bâridur târîh
Gel ey Yahyâ-yı 'âlî Rûm ili sadrını kıl ihyâ (Kayaalp, 2019: 67)

Bu durum padişahın şiire olan ilgisini vurgulamakla beraber vazife atamalarında dahi şiire başvurulabildiğini göstermesi bakımından dikkate şayandır. Tarih mısraına uygun olarak, Şeyhülislâm Yahyâ H. 1026 (M. 1671)'de Rumeli Kazaskerliğine atanmıştır (Kaya, 2013: 245).

Bahtî'nin bir diğer şiiri Celali İsyanlarını bastırmak üzere 1015 (M.1606) senesinde vazifelendirilen (İşbilir, 2002: 507) Kuyucu Murad Paşa hakkındadır. Bahtî'nin Paşa için düşürdüğü tarihte vezirini övdüğü ifadeler dikkat çekicidir:

Rây-i sâib fikr-i sâkıbda vezîr-i bî-nazîr
Bulmadum ana bu kâr üzre ki müstesnâ dürür
'Âkıbet hâtif Murad Paşa için idüp hitâb
Didi gönder serhade ol 'âkıl ü dânâ dürür (Kayaalp, 2019: 64)

Padişah, aynı şiirin tarih mısraını muhtevi beytinde vezirini “isyancılara baş eğdiren” şeklinde tanımladıktan sonra 1015 (M.1606) senesine tekabül eden mısraı söyler:

Bahtiyâ baş eğdiren kat’-ı harâca düşmeni
Oldı târîh hâliyâ cehd-i Murad Paşa dürür (Kayaalp, 2019: 64)

Bahtî’nin şiirlerinden aldığımız bu örneklerde görüldüğü üzere padişah I. Ahmed, kendi emri altında bulunan bir vezir ile kadıyı, yazdığı şiirlerle övmekte ve ayrıca vazifeye atanmalarına tarih düşürmektedir. Bilindiği üzere bu tür örneklerle Osmanlı edebiyatında çok fazla rastlanmamıştır.

Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu edebî tavra örnek olabilecek bir tutum ele alınacaktır. Bu çerçevede Lale Devri padişahı III. Ahmed ile Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa arasındaki ilişkiye değinilerek III. Ahmed’in İbrahim Paşa için yukarıdaki örneklerle benzer tarzda yazdığı şiirlerine temas edilecektir. Ayrıca devrin önemli şairlerinden Nedîm’in bu tavrı, “Tazmîn-i Kelâmü’l-Mülûk Mülûkü’l-Kelâm” başlıklı şiirinde nasıl ele aldığına ve iki devlet adamı arasındaki dostluğun, onun bu şiirindeki aksine dikkat çekilecektir.

1. Sultan III. Ahmed ve Sadrazam İbrahim Paşa İlişkisi

III. Ahmed ile İbrahim Paşa’nın dostluğu, Edirne Sarayı’nda III. Ahmed’in şehzadelîği döneminde başlamıştır. İbrahim Paşa, genç yaşta girdiği sarayda çeşitli işlerde çalışmış ve Darüssaade ağası yazıcı halifesi olarak Edirne’ye gittiğinde orada şehzade Ahmed’le tanışmıştır (Aktepe, 1993: 441). Bu dönemde başlayan ilişki, İbrahim Paşa’nın 1730 senesinde katline kadar devam edecek ve devlet yönetiminde alınan kararlarda da paşanın önemli bir rolü olacaktır.

Devlet kademelerinde hızla ilerleyen ve Silahdar Ali Paşa’nın Petervaradin’de şehit düşmesinin ardından sadrazamlığa yükselen İbrahim Paşa’nın zaman geçtikçe artan iktidarının kaynağı III. Ahmed’le olan yakınlığıdır. Bu yakınlık sonradan damatlığa da dönüşecektir. Padişahın, devlet işlerini İbrahim Paşa’ya bırakmasının yanında günlük hayatında da sık sık birlikte vakit geçirdikleri dönemin kaynaklarından anlaşılmaktadır. Padişah kendi programlarını dahi bazen paşaya göre ayarlamış ve bu sayede devlet işlerini görüşme imkânı bulmuşlardır (Afyoncu, 2022: 91). Padişahın Enderun ağalarına cirit oynatacağı günü belirlemek adına Damat İbrahim Paşa’ya müsait olduğu zamanı sorduğu kayıtlarda mevcuttur: *Benim vezîrim inşallahu teâlâ yarın enderûn ağalarına cirid itdirelüm mi yohsa öbür güne mi te’hîr idelüm ve siz yarın gelüp seyr idersiniz yohsa binişe yâhud tebdîle gidersiniz...* (OA. AE. SAMDIII. 119.11739).

Padişahın, sadrazamının fikirlerine ne denli ehemmiyet verdiğini veya bir başka deyişle, İbrahim Paşa’nın görüşlerinin padişah üstünde ne kadar etkili olduğunu

gösteren bir başka belgede ise şu satırlar yazılıdır: ...benim hâtırına gelenleri sana senin hâtırına gelenleri bana yazmak üzere ve birbirimizden bir şey ketm eylememek üzere beynimizde dahi va'dimiz vardır. Bu husûsda sana yazmazsam def'-i şüpheden sâlim olamam. Sen münâsib gördükden sonra gayrı ben dahi münâsib görürüm. Hak alîm ve dâîm ki böyledir bir harf ziyâde ve noksânı yokdur, ne için fikre düşersin benim cân-ı azizim lalam (Afyoncu, 2022: 139).

Padişahın Paşa'ya olan hürmetini gösteren bir başka örnek de Üsküdar Meydanı'ndaki III. Ahmed Çeşmesi olarak bilinen çeşmenin kitabesinde görülmektedir. Çeşmenin boğaza bakan tarafına işlenmiş olan beyit III. Ahmed ve İbrahim Paşa tarafından birlikte yazılmış ve bu durum beyitte de belirtilmiştir:

Dedi Hân Ahmed ile bile İbrâhîm târîhin
Suvardı âlemi dest-i Muhammed'le cevâdullah

Fotoğraf 1: Üsküdar Meydanı'ndaki III. Ahmed Çeşmesi'nin Boğaz'a Bakan Yüzü¹

Bütün bunlardan hareketle III. Ahmed'in, İbrahim Paşa'yı kendi emrindeki bir bürokrattan çok daha fazlası olarak gördüğü, ikili arasında ayrıca sıkı bir dostluk ilişkisinin de olduğu anlaşılmaktadır.

2. III. Ahmed'in Damat İbrahim Paşa'ya Yazdığı Şiirler

Daha önce belirtildiği üzere, Osmanlı padişahlarının, şiirle iştigal etmelerine rağmen emirleri altındaki kişiler için şiir yazdıklarına pek rastlanmamıştır. Yukarıda zikrettiğimiz birkaç istisnası görülen bu edebî tavır, sosyal ve siyasî bakımdan büyük

¹ Fotoğraf makale yazarı tarafından çekilmiştir.

değişimlerin meydana geldiği Lale Devri'nde Padişah III. Ahmed'in sadrazam İbrahim Paşa için yazdığı iki şiirde kendini yeniden göstermiştir.

İlk şiir bir mesire eğlencesi üzerine kaleme alınan aşağıdaki kıt'adır. İlk mısradaki "‘azm eyledün" ifadesinden vezirin bu gezintiyi tertip mi ettiği yoksa sadece bir katılımcı mı olduğu sarih biçimde anlaşılamadığından kesin bir hükme varmak kolay değildir. Dönem kaynaklarının İbrahim Paşa hakkında verdiği bilgilerden hareketle, bu tür eğlenceler düzenlemeyi sevdiğini veya bunları teşvik ettiğini bildiğimiz İbrahim Paşa'nın bu etkinliği tertip etmiş olması mümkündür. Fakat tıpkı diğerleri gibi bir katılımcı olma ihtimali de bulunmaktadır. Her iki ihtimalde de esas dikkate şayan olan durum, bu etkinlikte bulunmasından ötürü padişahın İbrahim Paşa için yazdığı övgü dolu mısralardır:

Kemerler seyrine 'azm eyledün âsâf-ı dâna
Hemîşe şevk u zevkûn hâsıl itsün hâzret-i Mevlâ
Bir an dūr itmesün Allâh seni şadr-ı vezâretten
Vücûduñ hıfz ide Bârî be-Hakk-ı Ka'be-i 'ulyâ (İlhan, 2016: 33)

Ey Asaf gibi bilge olan vezirim, Kemerler seyrine (Kemerler böğlesindeki eğlence gezintisine) karar verdin. Mevla zevkini ve şevkini daim etsin. Allah seni bir an bile sadrazamlıktan uzak etmesin. Yüce Kâbe'nin hakkına Allah seni korusun.

Kemerler, Lale Devri'ndeki mesire yerlerinden biridir. *Raşid Tarihi'*nde padişahın 7 Şevval 1137 (M. 19 Haziran 1725) tarihinde buradaki bir seyre katıldığı yazmaktadır: *Pâdişâh-ı sitâre-hıyel-i hûrşîd-iştibâh hazretleri mâh-ı mezbûrun yedinci düşenbih günü Dâmâd-ı ekremleri Sadr-ı Âsaf-makâm ve sâir vüzerâ-yı izâm hazerâtıyla ikbâl ü sa'âdet ile Kemerler'de mânend-i sedd-i İskender binâ olunan bendlerin seyr ü temâşâsına azîmet buyurup...*(Özcan vd., 2013: 1434) Kayıttaki "Dâmâd-ı ekremleri" ifadesi yanında doğrudan tarih verilmiş olması da yukarıya aldığımız kıt'anın İbrahim Paşa için yazıldığını ispatlamaktadır.

Ordunun seferleri için yazılan padişah şiirleri bulunsa da padişah şairler arasında bir seyir eğlencesi tertibinden dolayı vezire takdir maksadıyla yazılan başka bir şiire rastlayamadık. Padişahın, damadı olan sadrazam için böyle bir şiir yazması aralarındaki dostluğun şiire yansımaları göstermesi açısından ayrıca dikkat çekicidir.

III. Ahmed'in İbrahim Paşa için yazdığı ve muhtemelen bir davete icabeti konu alan diğer kıt'ada ise padişahın muhabbetinin yoğunluğu göze çarpmaktadır:

Çerâgumsun benüm hem sen vezîr-i nûkte-dânımsun
Nazîrin yok sadâkat ile meşhûr-ı cihânımsun
Beni sen eyledün da'vet ne mümkün eyleyim ben red
Derûnunda olan mihrüm gibi sen hırz-ı cânımsun (İlhan, 2016: 55)

Sen benim hem meşalem hem de ince manalara vâkıf vezirimsin. Sadakatte benzerin yoktur, dünyaca meşhursun. Sen beni davet ettin, benim reddetmem hiç mümkün müdür? Göğsünde taşıdığın sevgim gibi bağrıma basıp kolladığım sensin.

Lale Devri'nin karakteristik eğlence meclislerine çerağan sohbetleri veya meclisleri adı verilirdi. Devrin önde gelen isimlerinin de bizzat dâhil olduğu bu meclislerde şiirler okunur, sohbetler edilir ve çeşitli ikramlar sunulurdu. Başta İbrahim Paşa olmak üzere önde gelen devlet adamlarının tertip ettirdiği bu meclislere padişahın da katıldığı bilinmektedir. Padişah, aldığı bu türden bir davete icabetini bildirmek adına yazdığı kıt'ada, veziri İbrahim Paşa'ya övgü dolu sözlerle seslenmiştir.

Padişahın, hayatında epey mühim bir yeri olan İbrahim Paşa'ya hürmetinin farklı şekillerde aksettiği görülmektedir. Onu hem sadrazamı hem de damadı yapmasında İbrahim Paşa'nın şahsî kabiliyetlerinin yanı sıra gençlik yıllarına dayanan dostluğun da etkili olduğu düşünülebilir. Zira padişah, hemen her işinde ona danışmış, devlet yönetiminde verdiği görev ve yetkilerle bir döneme damga vurmasını sağlamıştır. Devletin ve toplumun birçok sahada yeniliklerle tanışmasında da İbrahim Paşa'nın çok büyük etkisi olduğu muhakkaktır.

3. III. Ahmed ile İbrahim Paşa'nın Dostluğunun Nedîm'in Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm Başlıklı Şiirindeki Aksi²

Nedîm, Lale Devri'nin en önde gelen şairlerindendir. O, kendi üslubuyla zikredilen şiirler yazmış olmasının yanında İbrahim Paşa'yla olan yakın ilişkisiyle de tanınmaktadır. Zira İbrahim Paşa onun şiirlerini çok sevmiş, hamilik yaparak şairin rahat bir hayat sürmesine imkân sağlamıştır. Nedîm de buna karşılık divanında en çok İbrahim Paşa'nın ismini zikretmiş, onun sağladığı imkânlarla şairâne bir şekilde mukabele etmeye çalışmıştır.

III. Ahmed ile de yakın bir ilişki içinde olan Nedîm'in, padişahın yukarıda zikrettiğimiz, alışılmadık muhtevadaki şiirlerinden ilhamla yazmış olabileceğini değerlendirdiğimiz bir şiiri dikkat çekmektedir. Zira aşağıya bazı beyitlerini aldığımız "Tazmîn-i Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm" başlıklı bahariye türündeki bu kasidede III. Ahmed ile İbrahim Paşa'nın dostluğu konu edilir ve padişahın ağzından vezirinin övgüsü yapılır.³ Şiirin başlığında tazmin kelimesi bulunmasına rağmen Necîb mahlaslı sultanın hiçbir beyti doğrudan zikredilmemektedir. Hatta III. Ahmed'in yukarıya

² Makalemizdeki Nedîm şiirleri Muhsin Macit tarafından hazırlanan ve Kültür ve Turizm bakanlığınca e-kitap olarak yayımlanan Nedîm Dîvânı'ndan alınmıştır. Nedîm'in şiirleri için bk.: (Macit, 2017).

³ Kadri H. Yılmaz, yazdığı bir makalede aynı şiir için "Nedîm bir bahariyyesinin medhiye kısmında pek rastlanmayan bir yöntem kullanarak III. Ahmed ve İbrahim Paşa'yı birbirlerine övdürür." diyerek bu konuya dikkat çekmiştir (Yılmaz, 2012: 319).

aldığımız ikinci şiiriyle Nedîm'in şiirinin kafiyeleleri de tutmamaktadır fakat Nedîm'in şiirinde mana olarak padişahın kıt'asına epey yaklaşılr. Bu durum padişaha ait henüz ulaşamadığımız bir şiirin var olması ihtimalini düşündürmektedir. Zira Nedîm'in divanındaki diğer tazmin başlıklı şiirlerde -tazmin kavramına uygun olarak- başka şairlere ait şiirlerin alıntılandığı görülmektedir.⁴ İki şiirin mana yönünden yakınlıklarından hareketle Nedîm'in, -her ne kadar bu tabirin sıhhatine dair şüphelerimiz olsa da- III. Ahmed'in şiirini manen tazmin ettiği yorumu yapılabilir:

Ol sultân-ı keremver kim der İbrâhîm Paşa'ya
Ki dâmâdım vezîr-i a'zamım vâlâ-cenâbımsın
Nizâm-ı tâze buldu memleket sa'y-i belîğınle
Tırâz-ı haşmetim zîb-i der-i devlet-me'âbımsın
Cihân içre Melikşâhın Nizâmü'l-mülk'ü var ise
Benim de sen nizâm-ı devlet-i nusret-me'âbımsın
Cilâ vermiş ise âyîne-i İskender'e Risto
Benim sen saykal-ı âyîne-i re'y-i savâbımsın (K. 17/19-22)

(O cömert sultan, İbrahim Paşa'ya der ki: Damadım, en büyük vezirim, yüce şerefliimsin. Senin güzel çalışmalarınla memleket yeni bir nizam buldu. Sen benim gösterişli ziynetim, devleti koruyan kapımın süsüsün. Melikşah'ın Nizamülmülk'ü varsa sen de benim zafer sığınağı devletimin nizamımsın. Aristo, Ayine-i İskender'i parlatmışsa sen de benim doğru fikir aynamı parlatansın.)

Nedîm aynı şiirde padişahın ardından İbrahim Paşa'yı konuşturur ve o da III. Ahmed'e övgülerde bulunur:

O sadr-ı muhterem kim izz ü şânı âftâba der
N'ola rif'atda olsan hayme-i zerrin-tınâbımsın
Kef-i zer-pâşî dest-i Ca'fer'e söyler ve hak söyler
Ki ben sahrâ-yı bî-pâyân-ı cûdum sen serabımsın (K. 17/23-24)

(O muhterem vezirin izzet ve şanı güneşe der: Yukarıda olmana şaşılır mı, sen ipleri altın olan çadır [gibisin], altın serpen avucu Cafer'e⁵ şöyle söyler ve doğru söyler: Ben cömertliği sınırsız bir sahrayım, sen benim serabımsın.)

Bu övgüler birkaç beyitte daha devam ettikten sonra Nedîm her iki hamisinin birbirine yönelttiği iltifatlarını,

O düstûr-ı cihân dedikçe ol hâkân-ı devrâna
Bu izz ü câh u ikbâle medâr-ı iktisâbımsın
O şehensâh-ı âlî-şân dahı der kim benim de sen

⁴ Rasih'in meşhur "üstüne" redifli gazeli, Nedîm divanında bir kaside formunda tazmin edilirken (bk.: K.2.), meşhur Fars şairi Enverî'nin Farsça iki beyti de İbrahim Paşa için yazılan bir kasidenin sonunda zikredilmiştir (K.7).

⁵ Burada bahsedilen kişi Cafer-i Sadık olarak da bilinen âlimdir. Hakkında kimya ve simya ilimleriyle uğraştığına dair çeşitli ve çoğunluğu asılsız söylentiler daha o yaşarken başlamış ve -görüldüğü üzere- şiirlerimize kadar girmiştir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bk.: (Öz, 1993: 1-3)

Tırâz-ı râ'yet-i zer-peyker-i hurşîd-tâbımsın (K. 17/28-29)

O cihan sadrazamı, devrin hakanına bu mertebeleri senin sayende kazandım dedikçe o yüce şanlı şahlar şahı şöyle der: "Sen de benim güneş gibi parlayan altın yüzümlü sancağımın ziynetisin." mısralarıyla dile getirir ve şiirini, birbirlerine olan muhabbetlerinin sürmesi için dua ederek tamamlar:

Hudâ ayırmasın biri birinden izz ile dâ'im

Du'âma sûz-bahş ol ey kalem çeşm-i pür-âbımsın (K. 17/32)

Allah [ikisini] birbirinden asla ayırmasın. Ey kalem! Sen de duama yakıcılık ver, sen benim yaşlarla dolu olan gözümsün.

Bir şairin, padişahın ağzından veziri övdüğü bir şiir geleneğe aykırı hatta küstahlık olarak bile algılanabileceğinden devlet erkânı nezdinde de pek hoş karşılanmayacaktır. Fakat Nedîm'in, belki de padişahın bizzat kendisinin İbrahim Paşa'yı övmesinden cesaret alarak böyle bir şiiri yazmış olabileceğini düşünmek de mümkündür. Ayrıca Nedîm'in, padişahın şiirine benzer bir şiir yazarak kendi sözünün değerini arttırma düşüncesinde olduğu da savunulabilir. Çünkü padişahın sözü, devlet kademesindeki en önemli sözdür ve şairler kendi sözlerine en büyük hami hüviyetindeki padişahın sözünü katarak sözlerinin kıymetini artırma gayreti içinde olabilirler.

Nedîm'in şiirinin yapısına göre vezirle padişahın karşılıklı şiirler yazma ihtimali ve Nedîm'in bunu kendince yeniden ifade etmiş olabileceği de akla gelmektedir. Fakat araştırmalarımız neticesinde ne III. Ahmed'in ne de İbrahim Paşa'nın böyle bir şiirine tesadüf ettik. Henüz ortaya çıkarılmamış bir şiir olması durumu haricinde Nedîm'in, III. Ahmed'in yukarıda zikredilen şiirlerinden hareketle böyle bir şiir yazmış olabileceğini düşünüyoruz. Devrin önde gelen diğer şairlerinde yaptığımız taramalar sonucunda da benzer mahiyette bir şiire rastlamadık. Bu durumda yenilikçi şiirleriyle bilinen Nedîm'in daha önce pek de görülmemiş bir üslup denediği ve nihayetinde bu şiiri yazmış olabileceği de düşünülebilir. Bu düşünce Nedîm'in yenilikçi tavrıyla uyuşmasının yanında şairlerimizin yaptığı ve henüz ortaya çıkarılmamış yenilikçi başka denemelerin varlığı konusunda güçlü bir işaret sayılabilir.

SONUÇ

Hükümdarların, maiyetindeki kişiler için övgü şiirleri yazması Türk şiir geleneğinde ender rastlanan bir durumdur. Sultan III. Ahmed daha önce az rastlanan bu tarzda yazdığı şiirlerde sadrazam Damat İbrahim Paşa'yı överek şiir geleneğimiz adına ilgi çekici ve yenilikçi bir uygulamaya imza atmıştır. Padişahın bu ender görülen şiir tavrını tercih etmesi paşaya olan muhabbetinin yanı sıra dönemin ruhuyla da ilişkilendirilebilir. Zira birçok geleneğin

değişmeye başladığı 18. asır başlarında devlet ve toplumla beraber şiirin şekil ve muhtevasında da bazı değişimler görülmektedir.

Nedîm'in, alışılmış hâmi-mahmi ilişkisinin ötesine geçtiği yorumu yapılabilecek yukarıdaki beyitlerinin hem sarayla olan ilişkisi hem de yenilikçi tavrına bir dayanak noktası oluşturduğu savunulabilir. O, devrinin en önde gelen şairlerinden biri olmasının yanında devletin en üst kademesinin de yakın bir "nedîm"i olduğundan şiirlerinde kullandığı bazı ifadelerin belki de sadece onun için mazur görülmüş olabileceği de ihtimaller arasındadır.

Kasidelerin, tarih kıt'alarının, çeşmelere işlenmiş muhtelif türlerdeki şiirlerin, devirlerine ayna tutma, tarihi kayıtlarda yer alan vakaları delillendirme ve yer yer onların daha iyi anlaşılmasını sağlama gibi nitelikleri de olabilmektedir. III. Ahmed'in İbrahim Paşa'ya hitaben yazdığı iki kıt'a ile padişah ve paşanın birlikte kaleme aldıkları Üsküdar'daki çeşmeye işlenmiş beytini, bunun yanı sıra Nedîm'in de bu iki ismin dostluğunu şiirle vurgulamış olmasını, anılan delillendirmelere iyi bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan (2023). *III. Ahmed'in Hatt-ı Hümayûnları*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Aktepe, Münir (1989). "Ahmed III". *İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 34-38.

Bayram, Yavuz (2018). *Adlî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (e-kitap): <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215522/adli-divani.html> (Erişim Tarihi: 18.01.2025).

Coşgun, Gökhan (2024). "Ortak Mahlas Sorununa Çarpıcı Bir Örnek: Eşrefzâde Abdülkâdir Efendi'nin (Necîb) Şiirlerinin Ali Emîrî Tarafından Sultan III. Ahmed'e (Necîb) Mal Edilmesi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı*. Eylül 2024. s. 230-264.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. Ali Emîrî-Sultan III. Ahmed Fonu. 119.11739.

İlhan, Enes (2016). *Lale Devrinde Gül Âşığı: III. Ahmed (Necîb) – Hayatı, Sanatı ve Divançesi*. Ankara: Gece Kitaplığı.

İşbilir, Ömer (2002). "Kuyucu Murad Paşa". *İslam Ansiklopedisi*. C. 26. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 507-508.

Kaya, Bayram Ali (2013). "Yahyâ Efendi, Zekeriyâyâzâde". *İslam Ansiklopedisi*. C. 43. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 245-246.

Kayaalp, İsa (2019). *Bahtî Divanı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (e-kitap): <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-242306/bahtisultan-i-ahmed-divani.html> (Erişim Tarihi: 16.01.2025).

Macit, Muhsin (2017). *Nedîm Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (e-kitap): <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196897/nedim-divani.html> (Erişim Tarihi: 14.12.2024).

Öz, Mustafa (1993). "Ca'fer es-Sâdık". *İslam Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 1-3.

Özcan, Abdulkadir-İzgöer, Ahmet Zeki-Uğur, Yunus-Çakır, Baki (2013). *Târîh-i Çelebizâde-Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi*. C. 3. İstanbul: Klasik Kitaplar.

Yılmaz, Kadri H. (2012). "Nedîm'in Şiirlerinden Hareketle Damat İbrahim Paşa ve Faaliyetleri". *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri (16-19 Kasım 2011)*. Editör: Adem Öger, Nevşehir Üniversitesi Yayınları. C. 4. s. 317-324.

Yücel, Bilal (1996). "Hüseyn-i Baykara Risalesinin Uzak İki Nüshası". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S. 2. s. 70-112.